

DE SCHILDER JANSSENS, EEN NAVOLGER VAN PIETER DE HOOCH.

DOOR

DR. C. HOFSTEDE DE GROOT.

P de belangrijke tentoonstelling van schilderijen van oude meesters, welke in het najaar van 1889 door den Kunstverein te Leipzig gehouden werd, trok een oud-hollandsch binnenhuis zonder stoffage, doch met sterk invallend zonlicht, uit de collectie van den heer EDUARD BROCKHAUS de algemeene aandacht. Het was onder Nr. 119 van den catalogus als een werk van PIETER DE HOOCH tentoongesteld en deze toekenning scheen op den eersten blik volkomen juist.¹⁾ Zag men echter nader toe, dan ontdekte men links boven de deur eene oude en echte handteekening: JANSSENS, welke geen andere opvatting toeliet, dan dat ze den naam van den schilder aangaf. Wie was echter die onbekende JANSSENS? Toch niet, zoo vroeg BREDIUS in zijn bericht over de tentoonstelling (*Zeitschrift für bildende Kunst*, 1890, blz. 132) de Vlaming ABRAHAM JANSSENS, de tijdgenoot van RUBENS? Door een gelukkig toeval was schrijver dezes in staat, deze vraag voorloopig te beantwoorden en aan dezen meester eenige,

¹⁾ Men vergelijke de bijgaande afbeelding.

tot dusver algemeen als werken van PIETER DE HOOCH beschouwde stukken terug te geven.¹⁾ Thans kan hij zijne mededeelingen in meer dan eene richting aanvullen en tevens eenige onjuistheden verbeteren. Wij beginnen met:

I. BIOGRAPHISCHE ONDERZOEKINGEN.

JANSSENS, zoo luidde de naam des schilders van het schilderij bij den heer BROCKHAUS, een naam, die omstreeks dien tijd evenals JANSZEN, JANSZ niet veel meer zeide, dan dat de vader JAN of JOHANNES heette. Geen wonder derhalve, dat wij, op den zoek naar een kunstenaar van dien naam, uit de gewone handboeken zonder moeite een dozijn opdelen, welk aantal door de vondsten uit de archieven heden ten dage verdrievoudigd zou kunnen worden. Tot de bekendsten behooren de volgende:

1. ABRAHAM JANSSENS, de reeds vermelde Vlaamsche historieschilder en tijdgenoot van RUBENS (1575—1632).
2. ABRAHAM JANSSENS Jr., eveneens Vlaming en historieschilder, zoon van den voorgaande.
3. JAN JANSSENS, historieschilder van Gent.
4. HIERONYMUS JANSSENS, de zoogenoemde ballet-Janssens, of Janssens de danser.
5. VICTOR HONORÉ JANSSENS (1664—1739), evenals de vorigen tot de Vlaamsche school behoorend.
6. CORNELIS JANSSENS, genaamd JANSSENS of JANSON VAN CEULEN (1593—± 1664), de bekende portretschilder.
7. CORNELIS JANSSENS VAN CEULEN Jr., eveneens portretschilder en zoon van den vorige. Dit laatste geldt vermoedelijk ook van
8. JAN JANSZ VAN CEULEN, die omstreeks 1650 geboren zijnde, in 1672 te Amsterdam woonachtig is (*Oud-Holland*, III, blz. 75).
9. PIETER JANSSENS, een bij HOUBRAKEN (I, blz. 356) vermeld glasschilder.
10. R. JANSZ, schilder van ruitergevechten in de manier van PALAMEDES PALAMEDESZ.²⁾
11. JOHAN JANSON (vroeger verkeerdelijk JACOB J. genaamd) en zijne zonen
12. PIETER en
13. JOHANNES CHRISTIAAN JANSON. De drie laatsten behooren reeds geheel en al tot de 18de eeuwse school en kunnen dus gevoeglijk buiten aanmerking blijven.³⁾

1) Zeitschrift, blz. 132 en verv.

2) Twee gemerkte stukken bij Dr. VIRNICH te Bonn (BODE, Galerie zu Schwerin, blz. 118). Misschien is hij de schilder REIJNIER JANSE van 's Gravenhage, die in 1668 44 jaar oud te Amsterdam voorkomt (*O.-H.* III 156).

3) Men vergelijke echter hieronder de wijze, waarop KRAMM een hunner met onzen schilder verwart.

Van deze kunstenaars is of de schilderwijze zoo voldoende bekend, dat men met gerustheid kan zeggen, dat zij het stuk van den heer BROCKHAUS niet geschilderd *kunnen* hebben, of wij zijn over hen zoo ten eenen male ontbloot van gegevens, dat men geen enkel argument kan aanvoeren voor de gissing, dat bepaaldelijk *een van hen* de schilder er van zou *moeten* zijn.

Juist in 't midden van deze twee uitersten bevinden wij ons ten opzichte van een anderen schilder JANSSENS, dien HOUBRAKEN vermeldt (I, blz. 286). Van zijne werken kunnen wij geen enkel met den vinger aanwijzen, maar juist het eene feit, dat over hem medegedeeld wordt, geeft ons recht tot de uitspraak: hij *kan* de schilder van ons binnenhuis geweest zijn. Dit feit is het volgende:

Om het karakter van den kerkschilder EMANUEL DE WITTE te kenschetsen, verhaalt HOUBRAKEN, dat een jong schilder, JANSSENS genaamd, eens een stukje geschilderd had, dat hij voor het beste hield, wat hij tot dusver gemaakt had. Daarom verzocht hij DE WITTE, als een oud en ervaren meester, het te bekijken, in de hoop, dat deze zijn ijver prijzen, hem zijne fouten toonen en hem aanmoedigen zou in de ingeslagen richting verder te gaan. Toen het stukje aan DE WITTE vertoond en hem gevraagd werd, wat hij er van dacht, antwoordde hij: „ik denk, dat gij een vergenoegd mensch zijt, om dat deze prullen u behagen” en ging weg.

Vergelijkt men nu bijv. het invallen van het zonnelicht op het stukje van den heer BROCKHAUS met de schilderijen van EMANUEL DE WITTE, dan is inderdaad een zekere overeenkomst niet te miskennen. De scherp afgegrensde vakken, waarin het schelle licht de gesloten ruimte binnendringt, en daarnaast de grijs getinte beschaduwde gedeelten der gestukadoorde muren zijn bij beide meesters op soortgelijke wijze behandeld. Ook de tijd en plaats van ontstaan spreken niet tegen ons vermoeden. Het stuk van JANSSENS moet bij de kennelijke afhankelijkheid van P. DE HOOCH ongeveer ontstaan zijn, toen deze zijn eerste wijze van schilderen, waarin een warm rood den grondtoon aangeeft, reeds had opgegeven en zich meer tot koele, grijze en blauwachtige tinten neigde; m. a. w. omstreeks 1665—70. EM. DE WITTE, die in 1617 geboren werd, was toen 48—53 jaar en mocht dus met recht een oud en ervaren meester genoemd worden. Daar P. DE HOOCH in die jaren te Amsterdam woonde, is het niet onwaarschijnlijk, dat ook JANSSENS aldaar gevestigd was en hetzelfde was met EMANUEL DE WITTE positief het geval.¹⁾

Bij al onze gronden dus, om aan te nemen dat onze schilder door HOUBRAKEN bedoeld werd, is er geen enkele die er tegen pleit. Hiermede is echter alles gezegd, en dit is helaas nog niet veel.

Een stap verder komen wij, wanneer wij het veel gesmade, maar nog

¹⁾ Zie ook beneden, hetgeen SMITH over het navolgen van P. DE HOOCH door EM. DE WITTE in 't midden brengt.

steeds onmisbare werk van KRAMM opslaan. Deze, hoewel er ver van daan, de oude veilingscatalogi stelselmatig door te werken, nam er soms te hooi en te gras eene aantekening uit over, die hem interesseerde, en zoo vinden wij onder het hoofd JANSSENS (J.) het volgende:

„De naam JANSSENS en JANSSENS, meestal van JANSZON afgeleid, is zoo „menigvuldig, en daarbij zoo onnauwkeurig geschreven, dat het zeer moeilijk is, „om met zekerheid de verschillende personen, die een dezer namen voeren, goed „te kunnen onderscheiden. De hiergenoomde is mij voorgekomen in den Catalogus „eener verkooping te Amsterdam, 16 Juni 1800 gehouden onder No. 65. „In een „binnenvertrek zit een bedaagde vrouw te lezen; voor haar komt een dienstmaagd „met een schenkbord met Chinaasappelen; het zonlicht, dat door het raam op „den muur valt, doet een zeer goed effect en is schilderachtig behandeld. H. 16, „br. 21 dm., door J. JANSSENS, discipel van P. DE HOOCH.” In hoeverre dit ¹⁾ „met zekerheid is gesteld, kan ik niet beslissen, doch men heeft het daar als eene „bekende zaak vermeld, en 't werd wellicht op goede gronden door den steller „van dien catalogus ROELOFF MEURS PRUYSSENAAR ²⁾ er bij gevoegd. Of nu de „schilder van dienzelfden naam, die stads-, dorps- en watergezigten heeft geschilderd en van wien er verscheidene in den Catalogus van TERWESTEN worden „vermeld, ook de vervaardiger van gemelde schilderij is, kan ik al mede niet „beslissen. Mogt het *niet* zoo zijn, dan hebben er twee kunstenaars van gelijke „naam en die tijdgenooten waren, bestaan.”

Evenals het geheele werk van KRAMM, is ook dit artikel een mengsel van waarheid en onjuistheid, van feiten en conjecturen. Wij willen beproeven in de eerste plaats de tastbare dwalingen te verwijderen.

De in den catalogus van TERWESTEN voorkomende landschapschilder J. JANSSENS is aldaar door de volgende stukken vertegenwoordigd:

Veiling van 1 Juni 1765 te Leiden (Cat. blz. 450.)

Nr. 60.	Een zeer plaizant gezigtje buiten Leijden door
J. JANSSENS, h. 7, br. 10 d.	f 22.10.—
Nr. 61.	Een landschap met een watertje door denz., h. 8, br. 8½ d.	} f 33.—
Nr. 62.	Een dito weergaa door denzelven, zijnde hoog en breed
als vooren	
Nr. 63.	Een fraai Dorp-Gezigt door denzelven h. 12½, br. 14½ d.	f 35.—
Nr. 64.	Een dito gezigt van de Munt-Toren door denzelven
h. 14½, br. 17 d. ³⁾	f 42.—

¹⁾ Dat wil zeggen het leerlingchap bij P. DE HOOCH.

²⁾ R. MEURS PRUYSSENAAR was een in 't begin van deze eeuw herhaaldelijk vermelde makelaar in schilderijen.

³⁾ De overige in het register aan J. JANSSENS toegeschreven stukken zijn volgens de daar aangehaalde plaatsen in de catalogi zelf (blz. 235 en 617) werken van VICTOR JANSSENS.

Is het reeds gewaagd, den schilder van stukken, die in een catalogus van het jaar 1765 voorkomen, zonder meer te stempelen tot tijdgenoot van een leerling van P. DE HOOCH, die wegens het sterfjaar van zijn meester minstens honderd jaar vroeger moet geboren zijn, zoo worden ons de bedenkingen van KRAMM ten eenen male onverklaarbaar, wanneer wij overwegen, dat de schilder van het te *Leiden* verkochte „Gezicht buiten *Leiden*” toch ongetwijfeld de te Leiden wonende en door KRAMM op dezelfde bladzijde vermelde landschapschilder JOHANNES JANSON was. Deze kunstenaar, vroeger verkeerdelijk JACOBUS JANSON genoemd, werd volgens de berichten van VAN EYNDEN en VAN DER WILLIGEN (*Gesch. der Vaderl. Schilderkunst*, II, blz. 200) in 1729 op het eiland Ambon geboren. Nadat hij eenigen tijd officier was geweest, vestigde hij zich te Leiden en schilderde niet alleen zelf, maar leidde ook zijne beide zonen PIETER en JOHANNES CHRISTIAAN tot landschapschilders op.¹⁾ Het is dus duidelijk, dat geen hunner tijdgenoot van, en nog veel minder een en dezelfde schilder kan geweest zijn als die JANSSENS, die in den catalogus van PRUYSSENAAR leerling van P. DE HOOCH genoemd wordt.

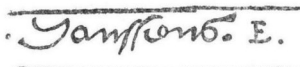
Wat deze laatstgenoemde kwalificatie aangaat, zoo tasten wij volkomen in 't duister, of zij op thans niet bekende literarische berichten, of wel op mondelinge overlevering berust. Ook is de mogelijkheid verre van uitgesloten, dat zij eenvoudig uit de overeenkomst van stijl tusschen het bedoelde stuk en de werken van P. DE HOOCH is afgeleid.

De zekerheid, waarmede de catalogus van het jaar 1800 aan onzen schilder den voornaam J..... geeft, heeft mij in mijn hierboven aangehaald opstel in Lützow's Zeitschrift er toe verleid, hem met eenen JOANNES JANSSENS voor een en denzelfden persoon te verklaren, dien BREDIUS in de Amsterdamsche archieven in het jaar 1667 als „schilder, wonende in de Huidestraat” had vermeld gevonden. Dat dit overhaast was, is mij gebleken uit de handteekening op een schilderij in het bezit van Baron LEOPOLD VON SCHRENCK te München²⁾, die duidelijk met een P. als voornaam voorzien is. Het handschrift komt bovendien letter voor letter zoo overtuigend met de inscriptie op het stuk van den heer BROCKHAUS overeen, dat het niet te betwijfelen valt, dat wij het hier met denzelfden schilder te doen hebben, hoewel het onderwerp — dit zij in 't voorbijgaan gezegd —

¹⁾ Nadere berichten bij v. EYNDEN en v. d. WILLIGEN, IMMERZEEL en KRAMM.

²⁾ De heer A. BAYERSDORFER, Conservator der Kon. Oude Pinakothek te München maakte mij het eerst op dit schilderij opmerkzaam. Den eigenaar ben ik ten eerste tot dank verplicht voor de wijze, waarop hij mij eene nauwkeurige bezichtiging van het stuk en het afteekenen der handteekening toestond.

geheel en al atwijkt. Tot staving mijner bewering plaats ik hier de handteekeningen der beide stukken naast elkaar:

Handteekening op het stuk van den heer BROCKHAUS
te Leipzig.

Handteekening op het stuk van Baron VON SCHRENCK
te München.

Men lette op de overeenkomst in de eigenaardig gebogen *J*, op de in één haal geschreven letters *an*; op de dubbele *s*, op de *e*, die door hare aan de 17e eeuw eigene schrijfwijze voor oningewijden bijna den vorm van een *o* krijgt, op de drie laatste letters, die wederom in één trek geschreven zijn, op de krachtig naar boven eindigende *s* aan 't slot en eindelijk op het laatste letterteeken. Dit alles is zoo overeenkomend en karakteristiek, dat men onmogelijk aan twee verschillende schrijvers kan denken, en hierdoor staat de voornaam P... voor onzen navolger van DE HOOCH vast.

De laatste letter heb ik, toen ik nog alleen de handteekening op het stuk van den heer BROCKHAUS kende, zonder veel omslag voor een F verklaard, waarvan het onderste streepje een beetje te lang was geworden. De beteekenis er van was dan het in de 17de eeuw in ons land geregeld voorkomende *fecit*. Thans, nu dezelfde letter in den vorm van een zeer duidelijke E op het stuk van Baron VON SCHRENCK wederkeert, waag ik het niet langer aan eene dergelijke toevalligheid te denken. Eene verklaring in den zin eener afkorting als *fecit pinxit, invenit* is mij niet bekend, daar *effigiarit* alleen van een portret kan gebruikt worden en bovendien alleen in de afkorting *eff.* of *effig.* en dan op prenten, niet op schilderstukken gevonden wordt. Hieronder kom ik op eene verklaring, die de heer DE ROEVER mij aan de hand deed, terug. Thans eerst de vraag: wie was P. JANSSENS?

Ieder P...., wiens vader JAN of JOHANNES heette, kon zich P. JANSZ, JANSEN, of ook P. JANSSENS noemen. Geen wonder dus, dat ook onder de schilders hun aantal niet gering is. Merkwaardig is het, dat allen van wier bestaan ik kennis kreeg, de voornaam PIETER droegen en er geen enkele PAULUS of PHILIPPUS onder is.¹⁾

I. In de oude literatuur komt, voor zoover mij bekend is, slechts één schilder van dezen naam voor. Het is degene, van wien HOUBRAKEN (Dl. I, blz. 356) ons bericht, dat hij in 1612 te Amsterdam geboren werd, de kunst

¹⁾ Een (of meer?) PIETER JANSZ, die in 1529, 1535, 1568 en 1576 te Haarlem voorkomt, laat ik hier buiten beschouwing. Men zie v. D. WILLIGEN, blz. 43, 47 en 56.

van 't glasschilderen bij den bekenden Haarlemschen meester JAN VAN BOEKHORST leerde, uitstekend op papier kon teekenen, leermeester van JAN PIETERSE SOMER was en in 1672 stierf. KRAMM (III 796) prijst zijn goeden smaak in de ontwerpen voor zijne glasschilderingen en vermeldt op autoriteit van le Comte eenige prenten van zijne hand. Uit zijn nalatenschap (zie hieronder) blijkt, dat hij ook in olieverf schilderde. Zijn sterfjaar 1672 is in den jongsten tijd door een vondst in de archieven bevestigd. Mr. CH. DOZY immers deelt in Obreens Archief Dl. V, blz. 17 mede, dat

Pieter Jansz., glasschrijver, op heeregracht, 8 April 1672 voor f 8 in de Nieuwe kerk begraven werd,

en onder de nagelaten biografische aanteekeningen van Mr. A. D. DE VRIES (O. H. III, 156) lezen wij, dat de meerderjarige dochter GEERTJE PIETERS den 14 Juni 1672 de inventaris van PIETER JANSZ, in zijn leven glasschrijver, liet opmaken. Er worden vier schilderijen in vermeld, van welke er twee: een landschap en een bergje door den overledene geschilderd waren. Geen binnenhuizen dus in de manier van PIETER DE HOOCH.

2. Een andere schilder PIETER JANSZ komt reeds den 19 Oct. 1628 als schilder, oud omtrent 27 jaren, te Amsterdam voor. (Prot. Not. G. ROOLEEN).

3. Den 17 Mei 1630 verklaren de echtgenooten PIETER JANSEN, schilder, en LIJSBET CORNELIS te Amsterdam, zich bereid, om JAN ABRAHAMS, daer moeder aff was METGEN ANDRIES van Hamburg, groot te brengen tot hij komt te trouwen. (Prot. Not. L. LAMBERTI).

4. Den 30 Juli 1630 heeft GRIETIEN DIRCX, huisvrouw van PIETER JANS, schilder te Surich [Zürich] in Italie¹⁾ 80 gulden geleend wegens haar groote nood en armoede.

5. Een PIETER JANSEN komt den 9 Mei 1672, oud 26 jaar, als schilder te Amsterdam voor. (Prot. Not. H. VENKEL).¹⁾

6. De heer JACOB FISCHER te Mainz bezit in zijne interessante verzameling van oud-Nederlandsche kunst een bloemstuk in de manier dier vroege half-vlaamsche, half-hollandsche schilders, waarvan de beide BOSSCHAERTS en BALTH. V. D. AST de meest bekenden zijn. Dit stuk draagt de handteekening:

pieter. Jansen f

en wijkt dus, zoowel wat den tijd van ontstaan (\pm 1620—40), als wat de schrijfwijze en den vorm der handteekening aangaat, van onzen kunstenaar af. Wij

¹⁾ 2—5. Mededeelingen van Dr. A. BREDIUS.

kunnen zelfs niet beslissen, welke der hierboven genoemde schilders 2—5 er de maker van kan zijn.

Er bestaat nog ééne mogelijkheid, iets stelligs omtrent de biografie van onzen P. JANSSENS gewaar te worden. Deze mogelijkheid ligt in de E, die de laatste letter der handteekening op de beide gemerkte stukken uitmaakt. De heer DE ROEVER opperde de veronderstelling, dat dit eene afkorting voor den familienaam zou kunnen zijn, dat de schilder dus was een P...., zoon van JAN E.... Dit vermoeden versterkte hij tevens door de beide volgende opgaven, die hij met zijne bekende welwillendheid te mijner beschikking stelde:

Den 16 Maart 1657 werd PIETER JANSSENS ELINGA, van Brugge, musikant, burger te Amsterdam, en

In September 1662 woonde JANSSENS ELINGA, *schilder* en speelman in de Breestraat aldaar.

Deze beide aantekeningen hebben zonder twijfel betrekking op denzelfden persoon. Dat zij het ook hebben op onzen schilder, is zeer wel mogelijk, doch na de slechte ondervinding, die ik met JOANNES JANSSENS heb opgedaan, wil ik in afwachting van nadere bewijzen, liever niet meer doen, dan op deze *mogelijkheid* wijzen.¹⁾

II. DE SCHILDERIJEN VAN JANSSENS.

De gemerkte stukken van onzen meester, van welke wij bij onze beschouwingen over zijne kunst moeten uitgaan, behooren tot twee zoozeer verschillende richtingen, dat wij slechts door de volkomene en tot in de kleinste details zichtbare overeenstemming van de handteekening met zekerheid kunnen beweren, dat zij van een en denzelfden meester afkomstig zijn.²⁾ Het zijn in de eerste plaats

1) De heer DE ROEVER maakt mij er ook nog opmerkzaam op, dat NICOLAES ELIASZ, wiens naam in het dagelijksch leven ook slechts uit doopnaam en patronymikon bestond, op zijne gemerkte stukken de P. van PICKENYOY precies zoo gebruikt als JANSSENS het de E. van ELINGA zou kunnen gedaan hebben. Het eenige onderscheid bestaat daarin, dat ELIASZ ook zijn overige namen afkorte. Vergel. SIX in O. H. IV blz. 81 en verv.

2) Degenen, die er uit innerlijke gronden aan twifelen, of een kunstenaar op twee zoo geheel verschillende wijzen aan zijn talent uiting kan geven, mogen zich eenige soortgelijke gevallen onder de hollandsche schilders der XVIIde eeuw herinneren. Afgezien van den veelzijdigen REMBRANDT, van wien afbeeldingen van in één woord alles, 't zij als schilderstuk, ets of teekening bekend zijn, en van den weinig minder veelzijdigen ALBERT CUYP, schilderden W. C. HEDA, ANTH. RAVESTEIJN, JAN DE BRAIJ, GILLIS DE BERGHE, CHRIST. PIERSON, ED. COLLYER, JAN WEENIX, MELCH. D'HONDECOETER, SIM. LUTTICHUYS, D. VALCKENBURG e. A. portretten en stillevens, EM. DE WITTE kerken en vischmarkten, HENDR. VAN VLIET en CORN. DE MAN kerken en portretten, de laatstgenoemde bovendien gezelschapstukken; HENDR. v. STREEK kerken en stillevens. Van SAL. VAN RUYSDAEL zijn naast landschappen, stillevens; van WILLEM KALF naast stillevens en binnenhuizen, landschappen à la van Goyen bekend. ABR. v. BEYEREN schilderde behalve bloemen, visschen en andere stillevens ook nog verdienstelijke zeestukken; hetzelfde deed HENDR. M. SORGH naast zijne gezelschapstukken en portretten. Om van talrijke andere schilders te zwijgen, willen wij nog slechts P. DE HOOCH zelven noemen,

een stilleven en in de tweede plaats een binnenhuis. Het stilleven behoort aan den heer LEOPOLD, Freiherr VON SCHRENCK te München en schijnt hetzelfde te zijn, als dat, hetwelk den 30 Apr. 1820 in de auctie Guttonbrun e. a. te Amsterdam als Nr. 73 van den catalogus verkocht werd. De beschrijving bepaalt zich daar tot de woorden: een stilleven door P. JANSSENS, doch de afmetingen: 4 palm 7 duim hoog en 3 p. 8 d. breed, komen ten naasten bij overeen met die van het stuk van *Baron* VON SCHRENCK: 52×41 cm. Dit vertoont ten opzichte van de afgebeelde voorwerpen: zilveren schotel, roemer, fluitglas, sinaasappel en citroen op een steenen tafel, als ook wat de wijze van schilderen betreft, zooveel overeenkomst met de werken van WILLEM KALF, dat men wel tot de gevolgtrekking moet komen, dat de een onder den directen invloed van den ander geschilderd heeft. Van wien der beide schilders de invloed uitging, — deze vraag moet ten gunste van WILLEM KALF, als zijnde vermoedelijk de oudste en stellig de meest begaafde, worden beantwoord. Bovendien zou het te verwonderen zijn, dat iemand, die op het gebied van binnenhuizen zoo geheel afhankelijk was van P. DE HOOGH, op dat der stillevens geheel zelfstandig zou zijn en op zijn beurt een min of meer slaafschen navolger in den veelzijdigen¹⁾ WILLEM KALF zou gehad hebben. Omgekeerd vindt men daarentegen van het navolgen van twee geheel verschillende kunstenaars door één weinig individueel begaafd schilder een bekend voorbeeld in JANSSENS' tijd- en landgenoot CHRISTIAAN STRIEP. Van hem toch zijn stillevens in de manier van OTTO MARSEUS in het Museum te Stockholm bekend (vgl. FR. SCHLIE en BREDIUS in *O.-H.* II, blz. 217 en 291 ff.), terwijl hij in zijne stukken te Schwerin geheel en al WILLEM KALF navolgt²⁾.

Een zóó karakteristiek onderscheid tusschen het werk van JANSSENS en dat van KALF te noemen, dat men op grond daarvan op den eersten blik ongemerkte stukken van beide schilders uit elkander kan houden, is mij tot dusver niet mogelijk. Wel kan ik verzekeren, dat ik sedert mijne eerste kennismaking met het stuk van *Baron* VON SCHRENCK in alle door mij bezochte verzamelingen de ongemerkte schilderijen van KALF aan een nauwkeurig onderzoek heb onderworpen, doch

die door zijn vader, den landschapschilder KAREL DE HOOGH bij NICOLAES BERCHEM in de leer werd gedaan en dus in zijn jonge jaren stellig landschappen in diens manier zal geschilderd hebben, al heeft hij ook nooit een penseelstreek gedaan aan de beide hem toegeschreven en valsch met zijn naam gemerkte landschappen met ruïnes in het Suermondt-museum te Aken (Cat. 1883, Nr. 67 en 68.)

¹⁾ Vgl. de vorige aanmerking.

²⁾ Een dergelijk stuk, hoewel niet gemerkt, was er ook op de tentoonstelling van April—Mei 1890 te Berlijn. Het was Nr. 154 van den catalogus en werd aan KALF toegeschreven, doch door verscheiden kenners onafhankelijk van elkaar voor een werk van STRIEP verklaard. Over een vierde stuk, dat in 1884 te Amsterdam verkocht werd, zie BREDIUS, t. a. p., blz. 219¹⁶⁾. Een vijfde, op een zwak stuk van JURR. V. STREEK gelijkend, kwam den 12 Jan. 1892 in eene veiling te Berlijn voor. (Mededeeling van Geh. Rat BODE aan Dr. BREDIUS).

tevens, dat ik er geen enkel onder aangetroffen heb, dat ik met meer grond aan JANSSENS dan aan KALF zou durven toeschrijven.¹⁾

Gunstiger dan met de stillevens is het met de binnenhuizen van onzen schilder gesteld. Behalve het stuk, dat KRAMM citeert en eenige andere, die ik met enkele woorden in oude veilingscatalogi als werken van JANSSENS vond opgeteekend, meen ik den schilder op grond van het gemerkte stuk bij den heer BROCKHAUS nog een vijftal andere stukken te kunnen toeschrijven, die zich in het Städel'sche Instituut te Frankfort, de oude Pinacothek te Munchen, de verzameling der keizerlijke Academie der Kunsten (de vroegere collectie-Leuchtenberch) te St. Petersburg en in het bezit der Heeren M. RIKOFF te Parijs en Dr. A. BREDIUS te Amsterdam bevinden. Afbeeldingen van al deze stukken, behalve van het laatste, begeleiden dit opstel.

Evenals het stuk van den heer BROCKHAUS op de tentoonstelling te Leipzig, zoo gelden ook de andere stukken in de verzamelingen waartoe zij behooren als werken van PIETER DE HOOCH. Ik vestig er echter hier uitdrukkelijk de aandacht op, *dat geen hunner eene handteekening van dezen schilder draagt*. De uitzondering, die het Frankforter stuk schijnt te maken, vervalt, wanneer men de ontwijfelbare valsheid der handteekening *P. de Hoogh*²⁾ (boven de deur links) in 't oog houdt. LEVIN heeft reeds voor 3—4 jaar in zijne opzienbarende artikelen in de Kunstchronik (Eine gefälschte Gemäldegalerie, 1887, blz. 667 en: Noch ein Wort in Sachen des Städel'schen Instituts, 1888, blz. 256) hare echtheid aangevallen, door er op te wijzen, dat de plaats, waarop zij zich bevindt, dof blijft, als men van beneden langs het stuk ziet, daarentegen reflecteert, als het overige gedeelte van het schilderij dof blijft. De juistheid van dit oordeel kan ik door eigen onderzoek bevestigen en er nog aan toevoegen, dat niet alleen de naam *P. de Hoogh* later op het stuk gezet is, maar dat er ook van te voren iets toegedeekt is. Wat dat „iets” is, valt niet moeilijk te vermoeden, als men de overschilderde plek nauwkeurig beziet. Het is de lange, smalle streep, die gevormd wordt door den bovensten post van de deur; precies dezelfde plaats, waar ook op het stuk te Leipzig de naam JANSSENS staat. Vermoedelijk is dus deze en niets anders overschilderd, om het stuk als een werk

¹⁾ Wel ontmoette ik breed geschilderde en decoratief behandelde pseudo-KALFS, die mij (evenals Dr. BREDIUS) aan PIETER ROESTRATEN deden denken. Zoo in het Städel'sche Instituut te Frankfort (Cat. Nr. 333) en in Mei 1891 bij den heer HAUSER Jr. te Berlijn.

²⁾ Zoo volgens het facsimile, dat de vorige directeur van het museum, Dr. THODE, zoo vriendelijk was mij toe te zenden. HAVARD (*l'Art et les Artistes hollandais*, III, 98) geeft ten onrechte op P.—D. HOOCH. — Het ware te wenschen, dat het bestuur van het Instituut tot een grondige restauratie van dit stuk kon besluiten. Behalve de handteekening is nog op een tweede plek, tusschen de lezende vrouw en de deur, eene geheele gestalte overschilderd, waarvan de omtrekken nog duidelijk zichtbaar zijn. In den toestand, waarin het schilderij zich thans bevindt, is het niet waardig tusschen de overige meesterstukken der verzameling ten toon te worden gesteld.

van P. DE HOOCH beter verkoopbaar te maken. Dat dit nog niet zoo heel lang geleden (hoogstens op het einde der vorige of het begin dezer eeuw) geschied is, bewijzen de barsten der verf, die geheel en al denzelfden vorm hebben als in de schilderijen van dien tijd.

De beide eigenaardigheden, die de meeste der hierboven opgenoemde stukken met het gemerkte binnenhuis van JANSSENS gemeen hebben, zijn die, dat in de eerste plaats, of de menschelijke stoffage ontbreekt, of de personen van achteren gezien worden, — op dit laatste maakt slechts het Petersburger stuk eene uitzondering — en in de tweede plaats de reflexen van het invallende zonlicht. Deze heb ik in mijn bovenaangehaald opstel in de Zeitschrift für bildende Kunst ongeveer aldus trachten te omschrijven: het zonlicht valt in schuinsche richting van de linkerzijde in de kamer en verlicht behalve een gedeelte van den vloer, bijzonder scherp een stuk van den kamermuur rechts. Het gevolg daarvan is, dat zoowel de stoel, die in den hoek half in de schaduw en half in 't licht staat, een slagschaduw werpt op de heldere plek aan den muur rechts, als ook dat deze plek een bron van licht wordt, sterk genoeg om zijnerzijds den stoel een slagschaduw te laten werpen op den achtermuur van het vertrek.

Dit verschijnsel, hoe vreemd het op den eersten aanblik moge schijnen, komt volkomen overeen met de wetten der natuur. Een ieder kan zich daarvan overtuigen, door bijvoorbeeld in een gang met wit marmeren vloer of gestucadoorde muren, waarin het zonlicht door een raam boven de deur invalt, een voorwerp in de nabijheid van de verlichte plek te brengen. Hij zal dan zien, dat het van daar uitgaande licht sterk genoeg is, om een soortgelijke schaduw te veroorzaken als op de stukken van JANSSENS.

Deze was blijkbaar zeer ingenomen met de door hem, waarschijnlijk in zijn eigen woning, opgemerkte natuurwet. Hij past ze telkens en telkens weer toe. Zoo op het stuk van den heer BROCKHAUS behalve bij den stoel, nog bij de tafel en den spiegel; op het Petersburger schilderij bij dezelfde voorwerpen, op dat te München bij den stoel, op dat van den heer RICKOFF bij twee stoelen en den spiegel en op het Frankforter stuk, bij stoel, tafel en spiegel in het voorste en bij een stoel in het achterste vertrek. Op het schilderij van den heer BREDIUS is dit spelletje minder duidelijk te zien, daar zich de vensters hier niet in den achter-, maar in den perspectiefisch sterk verkorten linker zijmuur van het vertrek bevinden.

Deze schilderijen vormen door de genoemde eigenschap een aaneengesloten groep, die ons een grondslag verschaft, om verder te bouwen en aan hunnen vervaardiger nog andere werken toe te schrijven. Voordat wij dit doen, is de vraag te bespreken, of het niet mogelijk ware, dat PIETER DE HOOCH één van deze

hem tot dusver onvoorwaardelijk toegeschreven stukken geschilderd, en zijn leerling JANSSENS de overigen daarnaar gecopieerd zou hebben. Deze vraag moet in absoluut ontkennenden zin worden beantwoord. Vooreerst, omdat, zooals ik boven reeds heb opgemerkt, geen der door mij aan JANSSENS toegeschreven werken eene handteekening van PIETER DE HOOCH draagt en er omgekeerd geen gemerkt, of uit een oogpunt van stijl en penseelstreek ontwijfelbaar echt werk van hem gevonden wordt, waarop dit eigenaardig invallend licht voorkomt. Ook is 't mij niet bekend, dat er van P. DE HOOCH werken bestaan, die of geen stoffage hebben, of waarop slechts van achteren geziene menschen voorkomen ¹⁾. Bovendien komt het coloriet, de schilderwijze, de penseelstreek, ja zelfs de wijze van conservatie van al deze stukken overeen met JANSSENS' gemerkt stuk bij den heer BROCKHAUS en wijken deze eigenschappen van de authentieke PIETER DE HOOCH's af.

Wij hebben thans een vijftal stukken van JANSSENS leeren kennen, die door het motief van het spel met het zonnelicht en door het vermijden van menschelijke gezichten gemeenschappelijke eigenaardigheden vertoonen. Op het laatste punt maakt echter, zooals ik reeds heb aangestipt, het Petersburger stuk eene uitzondering, daar hier zoowel de vrouw op den voorgrond rechts, als de dienstmaagd op den middengrond links van voren te zien zijn. De wijze, waarop hier de gelaatstrekken zijn wedergegeven, doet het ons echter slechts toejuichen, dat deze schilderij tot dusver alleen staat. De gezichten zijn gebrekkig gemodelleerd en lijken meer uit hout gesneden, dan uit vleesch en bloed samengesteld te zijn. Ook het kopje der vloerveegster op het stuk van den heer RICKOFF, zooals het in den spiegel weerkaatst wordt, gaat aan hetzelfde euvel mank. Eindelijk ziet men op het aan den heer BREDIUS toebehorend schilderij het gezichtje van een paarlenrijgend vrouwtje, doch dit is — vermoedelijk ook niet om zijn groote schoonheid — voor ongeveer honderd of minder jaren, geheel en al overschilderd, zoodat het hier buiten aanmerking moet blijven.

Een verdere eigenschap van alle door ons aan JANSSENS toegeschreven

¹⁾ Wel is waar heeft V(EIT) V(ALENTIN) in Lützow's Zeitschrift van 1882, Deel XVII, blz. 64 eene poging gedaan, om PIETER DE HOOCH in dit opzicht te kenschetsen, maar juist hetgeen daar gezegd wordt, is gebaseerd op onzen Frankforter JANSSENS. VALENTIN zegt o. a. het volgende: „Der Reiz des Lichtes und seiner zauberhaften Wirkungen wird, nachdem er zuerst zur Erhöhung des Eindrucks gehaltvoller Darstellung als freilich sehr bedeutsame und eine neue Entwicklung der Malerei anbahnende Zuthat verwendet worden war, schliesslich zum Hauptgegenstand der Darstellung selbst, während das Sujet nur den Vorwand zur Erreichung des eigentlichen Zieles herleiht. P. DE HOOCH hat diese Verflüchtigung des seelischen Gehaltes mit ganz besonderer Virtuosität betrieben und sagt dies klar durch seine Vorliebe für Gesichter, die man nicht sieht, wodurch er jeder Mühe, sie zu charakterisiren überhoben ist. Er überlässt das getrost der Phantasie des Beschauers, die er freilich ausnehmend durch andere Effecte zu reizen versteht. Das Spiel und Wiederspiel des Lichtes ist es, wodurch er ein nicht geringes Interesse erweckt, zumal wenn die Aufgabe, die er sich stellt, eine so komplizierte wird, wie auf diesem Bilde (hier folgt de beschrijving). So bleibt der Maler innerhalb der Grenze, die er sich gesteckt hat, in seiner Beschränkung aber, bewährt er sich als Meister.“

stukken is de telkens weder voorkomende herhaling van een groot aantal motieven uit het ameublement van het vertrek.

In mijn eerste opstel kon ik ten opzichte der vier mij toen bekende stukken reeds een vrij groot aantal dezer herhalingen opsommen, thans is haar getal met de vermeerdering der schilderijen nog toegenomen. Een hoofdmotief is het op alle stukken voorkomende, beneden door luiken geslotene, boven het van links komende zonlicht doorlatende tweetal ramen (stukken te Leipzig, München, Frankfort, Parijs, Petersburg, Amsterdam); telkens heeft de bovenste rij ruiten, en van het benedenste en van het bovenste gedeelte denzelfden vorm, telkens ook (behalve te Frankfort) zijn kruisramen afgebeeld. De rij Delftsche tegels langs den onderkant der gestucadoorde muren ontbreekt nergens. Overal hangt een spiegeltje tusschen de ramen; hangende aan één knop en aan de onderzijde steunende op twee dergelijke knoppen: Leipzig, Frankfort, Parijs, Petersburg. De vorm der stoelen is overal dezelfde. Sinaasappels zijn op twee stukken (Leipzig en München) in een schotel aanwezig, op het door KRAMM vermelde stuk komt een dienstmaagd er op een presenteerbord mee aan dragen, op het Parijsche stuk hangt een geschilderd stilleven met sinaasappelen aan den wand, op dat van Baron VON SCHRENCK spelen zij den hoofdrol en op het Frankforter ligt er één op de tafel. Op drie stukken: Leipzig, München, Parijs, staat tegen den wand rechts een van metalen beslag voorziene en met een groen kleed bedekte koffer tusschen twee stoelen. Eindelijk zijn de schilderijen met zwarte lijsten, het altijd in dezelfde plooiën vallende tafelkleed en dito venstergordijn kleinigheden, waarop ik ten minste hier terloops wil opmerkzaam maken.

Deze zucht tot herhaling, dit gemis aan oorspronkelijkheid is bij JANSSENS veel grooter dan bij PIETER DE HOOCH. Enkele der hier opgetelde bijzonderheden zal men bij dezen ook aantreffen, doch niet in zoo talrijke gevallen als bij genen. Het is een eigenschap, die niet juist voor een groote gave van vinding pleit, een zekere gemakzucht, die, waar zij op de perspectief en de lichtquestie wordt toegepast, tot misslagen geleid heeft, die bij een meer nauwlettende studie der natuur te vermijden waren geweest. Het is hier niet de plaats ten opzichte van dit punt in détails te treden. Hiertoe zouden vóór alles afbeeldingen van perspectievische constructies noodig zijn. Bovendien kan ieder der zake kundige lezer deze constructies met behulp der platen zonder moeite zelf maken. Ik bepaal mij dus tot de opmerking, dat er fouten voorkomen in den vorm van de slagschaduw van den stoel in den rechter hoek op de beide muren, dat voorts de hoofdlijnen van vloer, muren en zoldering niet altijd perspectiefisch juist zijn getrokken en dat op het schilderij van den heer RIKOFF het gedeelte rechts uit een ander oogpunt gezien is dan de overige deelen. Ook de weerkaatsing

van het gedeelte van een venster in den spiegel op het Münchener schilderij is geheel en al onverklaarbaar.

Uit de tot dusver behandelde stukken kunnen wij over JANSSENS en zijne kunst ongeveer het volgende resumeeren: Hij bezit de gave, niet zonder verdienste de meest verschillende voorbeelden na te volgen (KALF — PIETER DE HOOCH). Van beiden neemt hij echter alleen de uiterlijke kenteekenen over, en hij bereikt evenmin genen in het afbeelden der onbezielde natuur, als dezen in het wedergeven der menschelijke handeling. Dat hij ons meestal den aanblik van het menschelijk gelaat onthoudt, pleit niet voor het bewustzijn van kracht op dit gebied. Daarentegen leidt zijne neiging hem tot het telkens en telkens weder afbeelden van sterk door invallenden zonneschijn verlichte binnenhuizen. Men zou hem den EMANUEL DE WITTE van het burgerwoonhuis kunnen noemen¹⁾. De problemen van het invallend licht heeft hij blijkbaar in den beginne zorgvuldig bestudeerd. Door de veelvuldige aanwending van hetzelfde motief wordt hij schematisch en begint hij de studie der natuur te veronachtzamen. Zijn teekentalent is grooter dan zijn aanleg voor het specifiek schilderachtige. Hierin staat hij verre bij zijne beide voorgangers, PIETER DE HOOCH en JAN VERMEER, ten achter. Ook in het coloriet oefenen de geteekende, de architectonische gedeelten een sterk overwicht uit. De grijze en groenachtig grijze tinten der gestucadoorde wanden en de schakeeringen van den veelkleurigen marmeren vloer beheerschen het geheel. Vooral mist men bij hem de warme, geele en roode tinten der vroege PIETER DE HOOCHS. Mag men hieruit eene gevolgtrekking maken over het tijdstip, waarop hij diens leerling, of aan zijn invloed onderworpen geweest is, dan komen wij tot de jaren 1665—70, waarin DE HOOCH in den overgangstijd stond tot zijn latere vluchtigere, meer op effect berekende en koelere schilderwerken.

De tot dusver behandelde schilderstukken zijn volgens mijne overtuiging zekere, onomstootelijke werken van JANSSENS. Thans rest het mij nog, een aantal stukken te behandelen, die of mij twijfelachtig voorkomen, of mij niet voldoende bekend zijn, of eindelijk ten onrechte aan hem zijn toegeschreven.

Tot de laatste categorie behoort een schilderij op JANSSENS' naam, dat in het voorjaar van 1890 op de Berlijnsche tentoonstelling van Nederlandsche kunstwerken uit particulier bezit, te zien was²⁾. De overeenkomst met het gemerkte

¹⁾ Men vergelijke de hierboven medegedeelde anecdote bij HOUBRAKEN.

²⁾ Cat. Nr. 145: Holländisches Interieur. Von einem Eingangsraum aus, dessen weiss getünchte Wand mit einem Stilleben geschmückt ist, öffnet sich links die Thür eines Wohngemaches. Auf einem Stuhle vorn eine Pelzjacke, daneben zwei Damenpantoffeln. Leinwand 44 × 37 c.M.

stuk van JANSSENS bestaat daarin, dat ook dit een binnenhuis zonder personen voorstelt. Hiermede is echter alles gezegd. Noch den karakteristieken inval van 't licht, noch de herhaaldelijk aangewende details, noch het koloriet of den penseelstreek van JANSSENS vindt men in dit, voorloopig dus weer onder de anonieme meesters, te plaatsende meesterwerkje. BODE heeft er in zijne bespreking der tentoonstelling (Jahrbuch der kgl. Preussischen Kunstsammlungen 1890, blz. 221) reeds opmerkzaam op gemaakt, dat deze schilder zich „durch seinen leuchtend warmen Ton und seine breite *malerische* Behandlungsweise” onderscheidt van JANSSENS' „bestimmte Art der *Zeichnung*.”

Tot de twijfelachtige stukken behoort m. i. een allermerkwaardigst voorwerp in het bezit van Dr. A. BREDIUS. Geschilderd is een kijkje in een binnenhuis, doch niet op een paneel, maar op de binnenvlakken van een meetkundig lichaam, dat men het best als de helft van een, langs de diagonaal van het grondvlak doorgesneden, vierzijdig prisma definiëren kan. Beschilderd zijn een grond- en bovenvlak van driehoekigen vorm en twee opstaande vlakken van rechthoekige gedaante. Plaatst men het voorwerp in den hoek van een kamer en zich zelf op behoorlijken afstand, dan kan men zich de illusie verschaffen in een aantal vertrekken van eene burgerwoning te zien, gevormd door een groot vertrek in 't midden en kijkjes in aangrenzende kamers rechts en links. Het geheel is op vluchtige wijze en min of meer „met de groote kwast” geschilderd. Het is, alsof de vervaardiger, die in de perspectief niet slecht onderlegd schijnt te zijn, ook de binnenhuizen van meesters als P. DE HOOCH gekend heeft. In de behandeling is veel, dat aan JANSSENS doet denken, van het coloriet past voornamelijk de groen-grijze tint der muren ten sterkste op hem. Wat mij echter doet aarzelen hem zonder voorbehoud voor den schilder te verklaren, is de afwezigheid van al die kleine bijzonderheden, die telkens bij JANSSENS wederkeeren. Men vindt noch de beneden gesloten ramen, noch die eigenaardige bovenste rij ruiten, noch den spiegel tusschen de vensters, noch de tegeltjes langs de wanden, noch eindelijk het gecompliceerde probleem van het invallend zonlicht. Hoewel ik de mogelijkheid niet wil ontkennen, dat dit kunststuk — dit is het meer dan een kunstwerk — van JANSSENS afkomstig is, durf ik het niet bepaald als een werk van zijn penseel te catalogiseeren. De afmetingen van dit voorwerp zijn, wat de hoogte 82 c.M., wat de voorzijde van het grondvlak 84 en wat de schuine zijden daarvan aangaat 60 c.M.

Dr. BREDIUS vond in een Amsterdamschen inboedel van het jaar 1670¹⁾ „een schilderijencamer, perspectiff van JANSSENS.” Misschien hebben wij daaronder

¹⁾ Boedel van Sr. JOHANNES RIGO, die naar Smyrna gaat, van de goederen, die hij bij zijn vader JOHANNES RIGO laat. (Prot. Notaris A. VOSKUIJL, 30 Juli 1670).

een soortgelijk stuk te denken. Misschien waren de perspectieven in de Delftsche huizen, waarom CAREL FABRITIUS zoo beroemd was, ook van dezen aard. Daarentegen schijnen er onder de niet nader beschreven, „twee stuks binnenventrekken met doorzichten” door JANSSENS, welke in de Auctie van STINSTRA, den 22 Mei 1821 te Amsterdam voorkwamen, schilderijen van onzen meester in eigenlijken zin te moeten worden verstaan, daar zij op doek geschilderd waren en hunne afmetingen op de gewone wijze opgegeven werden: 3 palm 4 duim hoog en 2 palm 8 duim breed.

In hooge mate twijfelachtig schijnt mij vooralsnog een stuk, dat in de Bridgewater-Gallery te Londen op naam van JANSSENS staat. Het stelt een van voren geziene dienstmaagd voor, die bezig is een ketel te schuren. Van eene bijzondere studie der lichtreflexen is op de kleine, eenige mij bekende afbeelding in het werk van Ottley Young niets te bespeuren. Eene korte beschrijving in het boek van WIL. HAZLITT: *Criticism on Art*, London C. TEMPLEMAN 1844, Appendix blz. XLIX, Nr. 260 geeft evenmin voldoende licht. Vermoedelijk is het een werk van JOH. CHRIST. JANSON (1763—1823), die in het Rijksmuseum door twee stukken (Cat. Nr. 721 en 722) vertegenwoordigd is.

Evenals de ten huidigen dage bekende schilderijen van JANSSENS onder de zoogenoemde P. DE HOOCHS verscholen waren, evenzoo is het ook waarschijnlijk, dat er in de lijsten van DE HOOCH's oeuvre, die door SMITH en HAVARD zijn opgemaakt, nog werken van JANSSENS bevinden, wier tegenwoordige bewaarplaats niet bekend is. Het is wel is waar op zich zelf een gewaagd iets, alleen op eene beschrijving af te gaan en dan te zeggen: het stuk is van dezen of genen meester. Toch kan men dit bij JANSSENS tot op zekere hoogte doen, mits de beschrijving nauwkeurig zij en men de kans loopen wil, mis te tasten. De telkens herhaalde eigenaardigheden, waaronder het ontbreken der stoffage en het afwenden van het menschelijk gelaat de eerste plaats innemen, waartoe voorts details, zooals een tusschen twee stoelen geplaatste koffer behooren, stellen ons tot gissingen in staat, die als vingerwijzingen voor een nader in te stellen onderzoek waarde hebben. Uit dit oogpunt heb ik de onder Nr. 13 en verv. ¹⁾ beschreven schilderijen beschouwd, en ik geef daarom in beknopte woorden vooraf aan, wat mij tot de opname in dit lijstje heeft bewogen:

Nr. 13: De eenige figuur is een vrouw, die den beschouwer den rug toedraait; zij veegt den vloer; kist (of koffer) met een groen kleed staat tusschen twee stoelen; van boven open, beneden gesloten venster met ter zijde geschoven rood gordijn.

Nr. 14: Dienstmaagd op den voorgrond, die den beschouwer den rug toekent; koffer en twee stoelen aan een der zijden van het vertrek; in den ach-

¹⁾ Nr. 12 registreerde ik, afgaande op de welwillende mededeeling van den heer THIEME te Leipzig.

termuur drie vensters met elk vier afdeelingen, waarvan de benedenste gedeelten gesloten zijn; een der vensters bedekt met een rood gordijn.

Nr. 15: Afwezigheid van menschelijke stoffage.

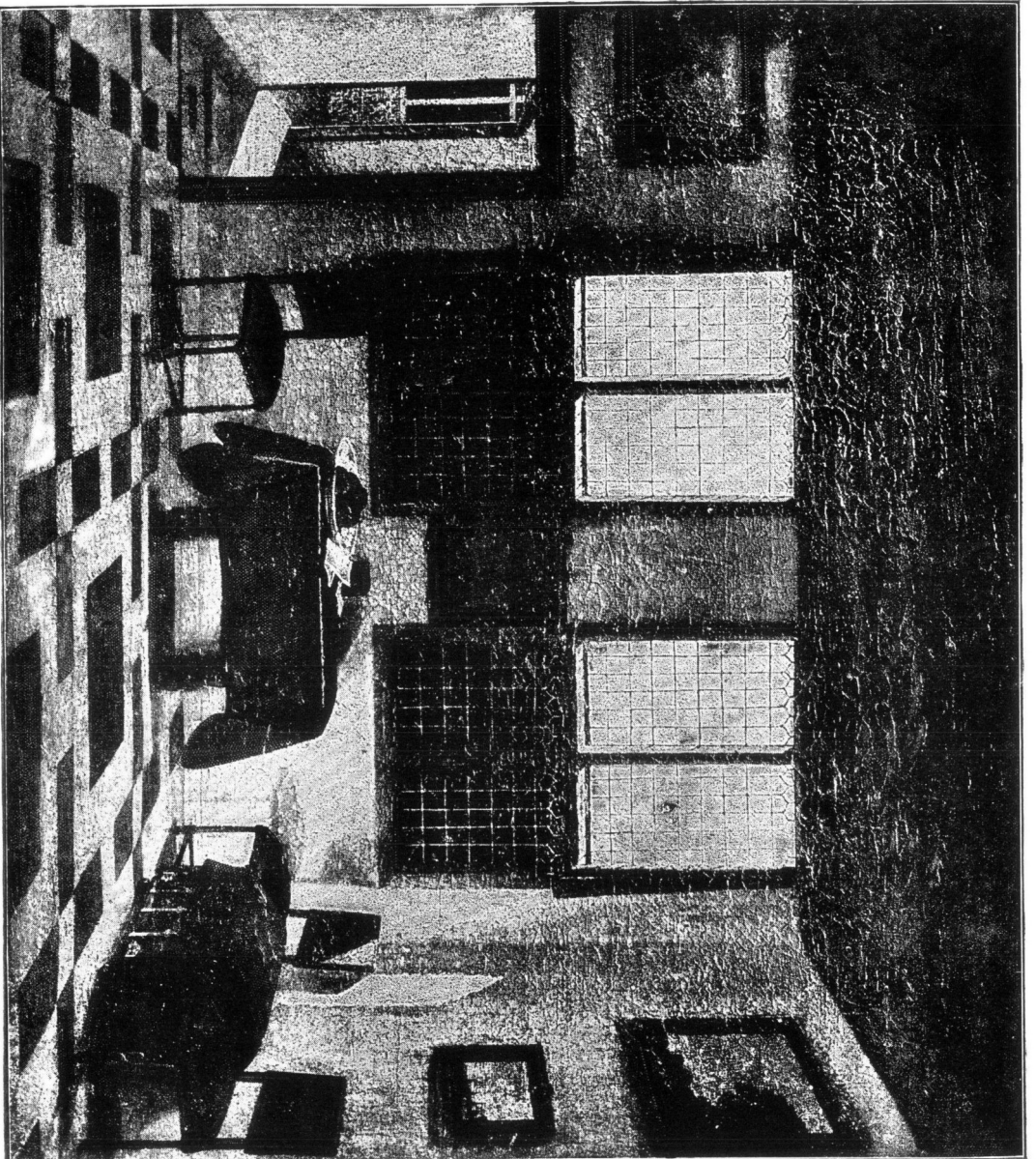
Nr. 16: Twijfel aan de echtheid van dezen „P. DE HOOCH” reeds op de veiling van 1641, alsmede bij SMITH. Klavierspeelster met den rug naar den toeschouwer; venster, waarnaast een rood gordijn; meid, die bezig is den vloer te vegen.

Nr. 17: Dienstmaagd, die bezig is den vloer te vegen.

Nr. 18: Ontbreken van figuren in het vertrek zelf; door de deur ziet men in een gang, waar een meid den vloer veegt.

III. EERSTE PROEVE VAN BESCHRIJVING VAN HET WERK VAN P. JANSSENS.

- I. BINNENHUIS. Een kamer met grijze, gestucadoorde muren, houten zoldering en een vloer, welke uit zwarte en witte tegels bestaat. Het vertrek is geheel ledig. In den achtersten muur zijn twee vensters en een deur. De vensters bestaan elk uit vier deelen, waarvan de beide ondersten aan de buitenkant met luiken zijn gesloten; r. van het rechter en l. van het linker venster ziet men een rood, ter zijde getrokken gordijn. Tusschen de beide vensters hangt een spiegel met zwarte lijst, waarin een gedeelte van den vloer wordt weerkaatst. De geopende deur l. vergunt een blik in een eveneens met zwarte en witte tegels geplaveiden gang; l. bevindt zich daarin een geopende deur, die toegang schijnt te geven tot een binnenplaats, waarop nog een raam van een aangrenzenden huisvleugel zichtbaar is. Boven de kamerdeur hangt één, aan den r. muur hangen twee geschilderde landschappen in zwarte lijsten. Een rij Delftsche tegeltjes loopt langs den benedenrand der muren zoowel van de kamer als van den gang. De meubels bestaan uit een tafel met een rood kleed onder den spiegel tusschen de beide vensters. Hierop ziet men een bord met sinaasappels, een brief, een doosje en een rond voorwerp, dat niet goed te herkennen is. Van de drie stoelen met roode zittingen staat er een l. van de tafel, — de beide anderen r. aan den muur. Tusschen deze laatsten staat een koffer met metalen beslag en bedekt met een donkergroen kleed. Het heldere zonlicht valt van l. en verlicht door het bovenste gedeelte van het r. venster een gedeelte van den r. muur, door het l. venster een klein gedeelte van de tafel en van den vloer. Ook de stoel in den r. hoek staat gedeeltelijk in 't licht. Dit is zoo sterk, dat het verlichte gedeelte van den muur, een schaduw van den stoel op den anderen muur in 't aanzijn roept.

BINNENHUIS VAN P. JANSSENS
IN DE VERZAMELING VAN DR. ED. BROCKHAUS
te Leiden

T'ys. BOEK-, KUNST- & HANDELSOPKOPERIJ VAN GEBO. BINGEN, AMST.

Gem. 1. op den balk boven de deur: JANSSENS E. (zie hierboven.)
Doek, 52×61 c.M.¹⁾

Collectie van Dr. ED. BROCKHAUS te Leipzig.

Aldaar tentoongesteld in de 21ste tentoonstelling van den Kunstverein,
in het najaar van 1889, als P. DE HOOCH. Cat. Nr. 119.

Lichtdruk naar eene photographie in de Zeitschrift f. b. Kunst
1890, blz. 133.

2. STILLEVEN. Op een steenen tafel met een eenvoudig geprofileerde plint staat een zilveren schaal met een citroen en een sinaasappel met steel en drie bladeren; voorts een half gevulde Rijnwijnroemer en een smal hoog glas, met een restje rooden wijn. Het bovenste gedeelte van dit glas is bijna geheel in den donkeren achtergrond verzonken. Rechts ervan nog een stuk aangesneden sinaasappel en het eenvoudige hecht van een overigens niet zichtbaar mes. Hier en daar liggen kleine stukjes schil en pitten van den sinaasappel.

Gem. aan den rand van de tafel: P. JANSSENS E (zie hierboven).

Doek, 52×41 c.M.

In 't bezit van Baron LEOP. VON SCHRENCK te München.

Den 30 Apr. 1820 kwam op de auctie GUTTENBRUN e. A. te Amsterdam onder Nr. 73 van den catalogus voor: Een stilleven door P. JANSSENS. Doek 4 palm 7 duim \times 3 p. 8 d. Dit stuk *kan* hetzelfde zijn als dat van den heer v. SCHRENCK.

3. BINNENVERTREK, waarin een bedaagde vrouw zit te lezen. Voor haar komt een dienstmaagd met een schenkbord met sinaasappelen; het zonlicht, dat door het raam op den muur valt, doet een zeer goed effect en is schilderachtig behandeld.

Gemerkt?

$16'' \times 21''$ (Amsterdamsche' maat = $\pm 41 \times 54$ c.M.)

Auctie van 16 Juni 1800 te Amsterdam.

Volgens KRAMM het werk van J. JANSSENS, leerling van P. DE HOOCH.

- 4 en 5. TWEE STUKS BINNENVERTREKKEN met doorzichten, door JANSSENS.

Doek, 3 p. 4 d. \times 2 p. 8 d.

Auctie S. J. STINSTRA uit Harlingen, den 22 Mei 1821 te Amsterdam.

Verkocht voor f 4.15 aan PACKER volgens eene aantekening in het exemplaar van den catalogus in 't prentencabinet te Leiden.

6. EEN SCHILDERIJENCAMER, perspectiff van JANSSENS.

Den 30 Juli 1670 te Amsterdam voorkomende in den boedel van

¹⁾ Het eerste cijfer is teeds dat der hoogte.

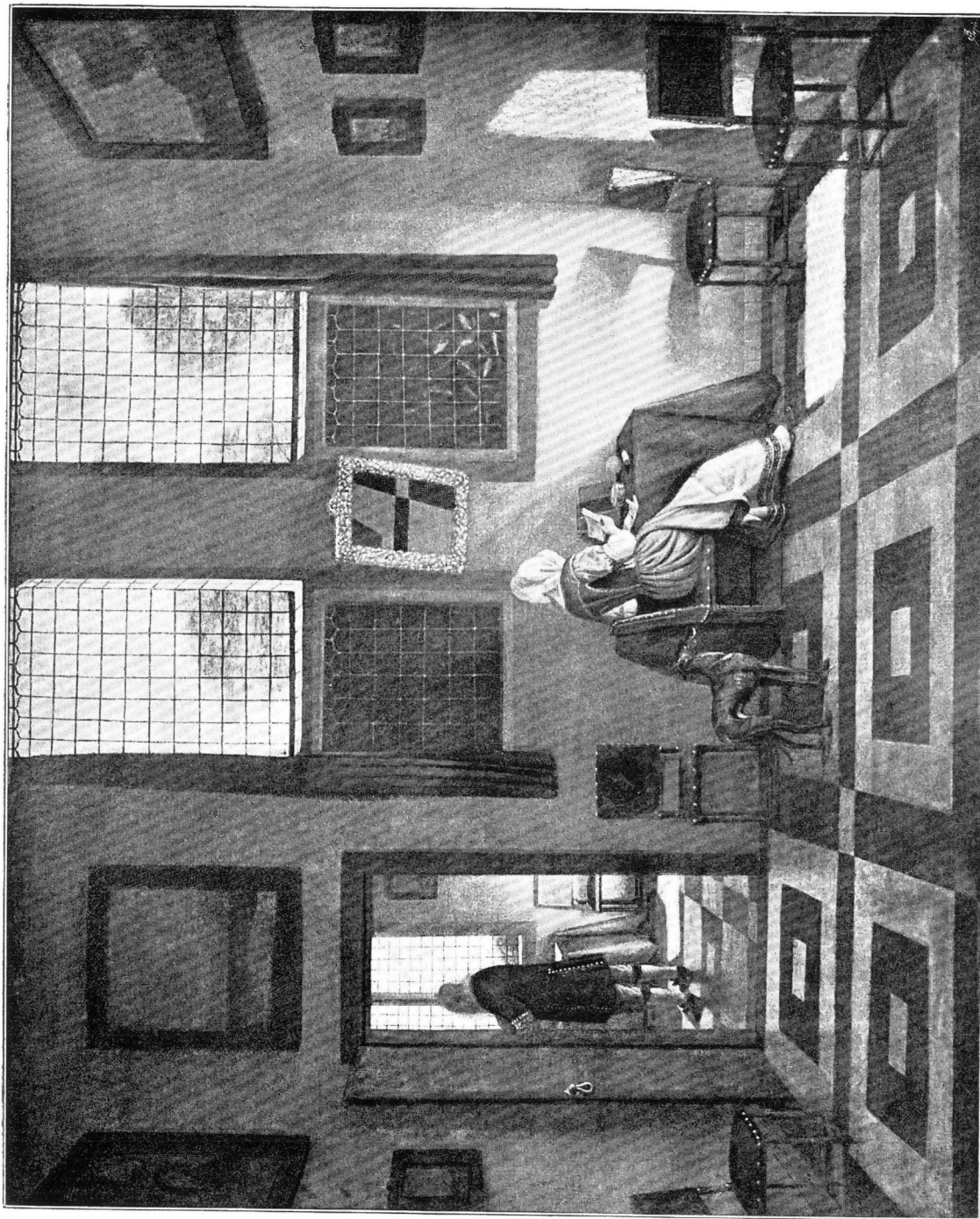
Sr. JOHANNES RIGO, die naar Smyrna gaat en zijne goederen bij zijn vader JERONIMUS RIGO laat.

Protokol van den Notaris A. VOSKUYL te Amsterdam.¹⁾

7. BINNENHUIS. [Verkeerdelijk genoemd: de vrouw met den hazewind]. De vloer bestaat uit zwarte en witte tegels, de muren zijn groenachtig-grijs gewit. In den achtermuur l. een naar binnen geopende deur, r. ervan twee hooge en smalle vensters. Deze zijn iets onder de helft horizontaal gedeeld. De benedengedeelten zijn van buiten gesloten, door het bovengedeelte valt het zonlicht binnen, r. van 't rechter en l. van 't linker venster een teruggetrokken rood gordijn. Door de zooeven vermelde deur ziet men in een tweede vertrek, waarvan de muur eveneens gestucadoord is, en door het gedeeltelijk zichtbare, loodrecht gedeelde venster wordt men evenals door de ramen in de voorste kamer toppen van boomen gewaar. Aan den benedenrand der muren bevindt zich overal een rij Delftsche tegels. Tusschen de beide vensters hangt een spiegel in een gouden lijst, waarin een gedeelte van den vloer weerkaatst. Aan den r. muur één groot, daaronder twee kleinere geschilderde landschappen; boven de deur een vierde; aan den muur l. een groot portretstuk, daaronder een klein landschap; in de achterste kamer, een zevende schilderij slechts ten deele zichtbaar, allen in zwarte lijsten. Aan de tafel, die met een blauw kleed bedekt is, zit eene in profiel naar r. gekeerde vrouw, die den beschouwer vrij wel den rug toedraait. Zij leest een brief, waarvan het couvert benevens vier andere voorwerpen op de tafel ligt. Zij draagt een witten doek om 't hoofd, een rood jak met geele mouwen, een grijsachtig geelen rok en gelijksoortig onderkleed. In de achterste kamer staat naar l. gekeerd een man voor een schildersezel. Ook hij wendt het gezicht van den beschouwer af en kijkt uit 't raam. In zijn rechter(!) hand schijnt hij een palet te houden. Tusschen hem en het raam staat een tafel en r. daarvan een stoel. Een derde persoon, die oorspronkelijk aanwezig was, is overschilderd. Deze stond geheel op den voorgrond l. van de lezende vrouw; de schouders kwamen tot iets boven den benedenrand van 't venster, het hoofd ongeveer tot aan den bovenrand van de derde rij ruiten van onderen. Op de plaats waar zich deze figuur bevond, zijn een hazewindhond en een stoel in het stuk geschilderd. Geheel aan den l. rand van 't stuk staat één, aan d. r. muur van 't voorste vertrek staan twee stoelen, allen met blauwe zittingen.

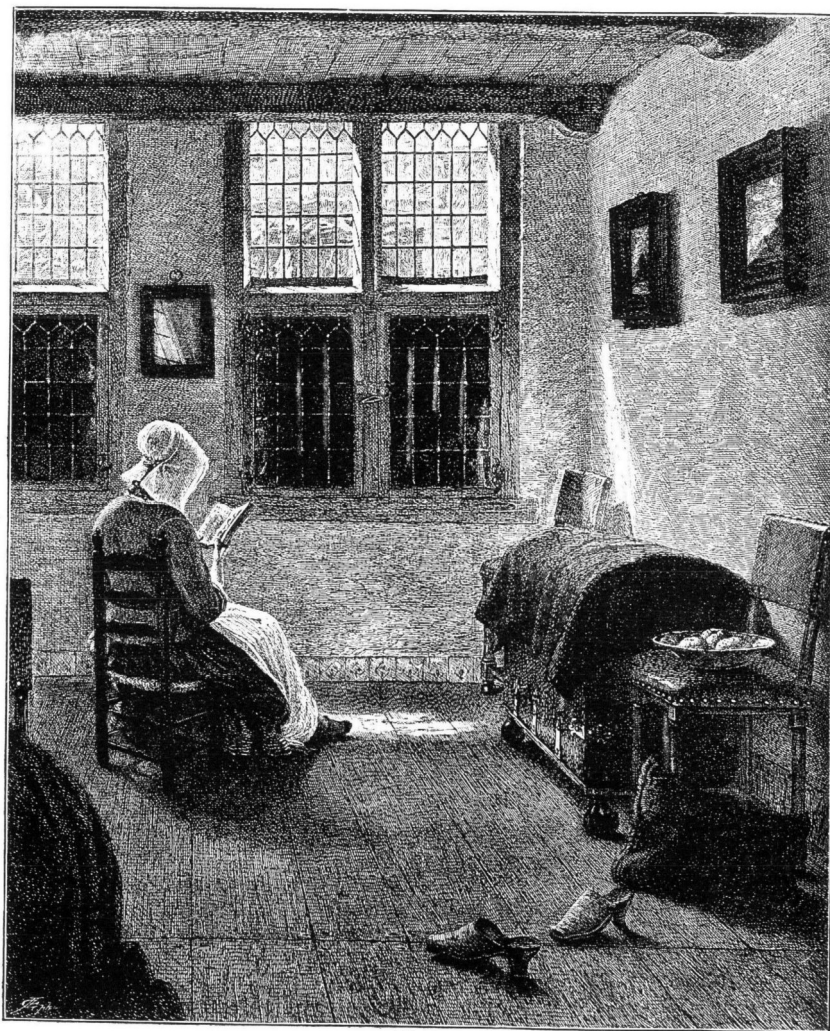
Het licht valt van l. door het venster in de achterste kamer op den vloer, door de bovenste helft der beide andere vensters op den r. muur,

1) Mededeeling an Dr. A. BREDIUS.

TYP., BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V. H. GEBR. BINGER, AMST.

BINNENHUIS VAN P. JANSSENS
IN HET STEDELSCH E INSTITUUT
te Frankfurt a/M.

TYP. BOEK-, KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V.H. GEBR. BINGER AMST.

BINNENHUIS VAN P. JANSSENS
IN DE PINACOTHEEK
te München

op een gedeelte van den stoel in den r. hoek en op den vloer. De daardoor op den muur ontstane verlichte plaatsen veroorzaken schaduwen van de tafel en den stoel op den achtersten muur.

Valsch gemerkt aan den balk boven de deur *P. de Hoogh*.

Onder de overschildering vermoedelijk eene handteekening van JANSSENS. (Zie boven.)

Doek, 84 × 100 c.M.

Städelsches Institut te Frankfort a/Main. Cat. 1883 Nr. 217 als P. DE HOOCH.

In 1878 door den Frankforter Kunstverein voor 42.750 Rmk. gekocht van den kunsthandelaar BOURGEOIS te Keulen.

Auctie BLANC, 1 Mei 1876 te Parijs.

Geëst door AD. LALAUZE in den catalogus dezer veiling.

— — J. EISSENHARDT in de Zeitschrift f. b. Kunst XVII. 1882, blz. 64 met bijschrift van V(EIT) V(ALENTIN).

Photogr. BRAUN.

Niet bij SMITH vermeld. HAVARD beschrijft dit stuk in zijn catalogus der werken van P. DE HOOCH: *l'Art et les Artistes hollandais*, Parijs 1880, III, blz. 98.

TH. LEVIN betwijfelt de echtheid van de handteekening in de *Kunstchronik* van 1887. XXI, blz. 677 en XXIII (1888) blz. 256. In een brief van 26 Nov. 1889 ook die van het stuk, waaraan hij in zijne genoemde artikels nog meende te moeten vasthouden.

8. DE LEZERES. Pendant van Nr. 9. In een kamer met houten vloer, gestuca-doorde muren en houten zoldering zit een vrouw op een stoel met rieten zitting in een boek te lezen. Zij is naar r. gewend, zoodanig dat de beschouwer niets van haar gezicht ziet. Haar kleeding bestaat uit een rood jak, blauwen rok, witte schort en muts. De kamer wordt verlicht door twee vensters, die elk uit vier gedeelten bestaan; de onderste helften zijn door luiken aan den buitenkant gesloten. Van het venster l. is slechts de kleinste helft zichtbaar. Door de bovenste helften komt het zonlicht het vertrek binnen en ziet men vage omtrekken van een tegenoverliggend huis. Tusschen de vensters hangt een spiegeltje met een zwarte lijst, waarin een venster weerkatst wordt, dat voor den beschouwer onzichtbaar is. Beneden loopt een rij Delftsche tegels langs de muren, Aan den r. muur twee geschilderde landschappen in zwarte lijsten. Daaronder staat een houten koffer met metalen beslag en donkergroen kleed tusschen twee rood-leeren stoelen; op den voorste staat een schotel van Delitsch aarde-

werk met sinaasappelen, daarvoor ligt op den grond een kussen; iets meer naar l. staat een paar roode pantoffels. Geheel l. een vierde stoel, waarvan slechts een klein gedeelte zichtbaar is, en waarop een kleedingstuk ligt. De zon verlicht op dezelfde wijze als op de stukken Nr. 1 en 7 een gedeelte van den vloer en den r. muur, benevens den stoel in den r. hoek. Dientengevolge ontstaat er op den achtermuur van het vertrek dezelfde schaduw als waarvan in de genoemde beschrijvingen sprake is.

Doek, 75 × 62 c.M.

Niet gemerkt.

Kon. Oude Pinacothek te München. Catalogus door VON REBER en BAYERSDORFER (z. J.) Nr. 426 (oud Nr. 1122.)

In 1791 van de Vigneux aangekocht.

Gelithografeerd door L. QUAGLIO.

Geëst door J. L. RAAB.

Houtsnee daarnaar in WOERMANN's Geschichte der Malerei III, blz. 735.

Dito in de Zeitschrift f. b. Kunst, 1890, blz. 134.

Photogr. van HANFSTÄNGL.

Lichtdruk daarnaar in de geïllustr. uitgave van den Catalogus.

SMITH. Cat. Rais. IV. 131 Nr. 40 als P. DE HOOCH; getaxeerd op 200 Gs. (f 2520).

HAVARD, l'Art et les artistes holl. III, bl. 113.

DE VLOERVEEGSTER. Pendant van Nr. 8. In een soortgelijk vertrek is een vrouw bezig den vloer te vegen, welke uit zwarte en witte tegels bestaat. Men ziet haar van achteren. Haar kleeding bestaat uit een witte muts, dito halsdoek en schort, benevens uit jak en rok. Haar gezicht is slechts zichtbaar, doordien het in den spiegel tusschen de beide vensters weerkaatst wordt. Boven den spiegel hangt een geschilderd stilleven; twee landschappen, evenals het stilleven en de spiegel in een zwarte lijst gevat, hangen aan den r. muur. Van de beide uit vier gedeelten bestaande kruisvensters wordt de kleinste helft van het linker door den rand van 't stuk afgesneden. Bij beiden is het onderste gedeelte door luiken gesloten, terwijl door de bovenste helft toppen van boomen zichtbaar zijn. Aan den r. muur ziet men den koffer, met het metalen beslag en het kleed, dat wij van de stukken te Leipzig en München kennen. Ook in den r. hoek staat gedeeltelijk in 't licht, hier zoowel als daar, een stoel, die op den achtermuur een schaduw werpt. Een verlichte plek op den vloer bij een tweeden stoel, rechts achter de veegster veroorzaakt hetzelfde verschijnsel. De zoldering van het vertrek is van hout, de muren zijn gestucadoord en van

TYP. BOEK- KUNST- & HANDELSDRUKKERIJ V/H GEEN. BINGER, AMST.

BINNENHUIS VAN P. JANSSENS
IN DE VERZAMELING VAN M. RICKOFF
te Parijs

onderen begrens'd door een rij Delftsche tegels. Een terzijde getrokken gordijn hangt r. van het venster.

Geheel op den voorgrond, vlak bij den r. rand van het stuk vergunt een openstaande deur ons een blik in een gedeelte van het aangrenzend vertrek. Behalve den zwart-wit geruiten vloer is slechts een gedeelte van den schoorsteenmantel zichtbaar, waarop ter versiering Delftsch aardewerk tentoongesteld is.

Doek 73×63^5 c.M.

Niet gemerkt.

Collectie M. RICKOFF te Parijs.

Auctie DAVID BIERENS, 15 Nov. 1881 te Amsterdam, Cat. Nr. 10 verkocht voor f 9900, inclus. 10% opcenten.

Gephotografeerd in den catalogus der auctie BIERENS.

— door AD. BRAUN & Cie.

Dit stuk, of een soortgelijk van bijna dezelfde afmetingen, komt sedert het einde der vorige eeuw in een drietal kunstveilingen voor. Ik rangschik de uittreksels uit de catalogi op de volgende wijze:

- A. Wat de beschrijving betreft, komt er het meest mee overeen het stuk der auctie A. VAN DER WERFF VAN ZUIDLAND, 31 Juli 1811 te Dordrecht, Cat. Nr. 40 als P. DE HOOCH:

„Eene naar den ouden smaak ingerichte kamer, waarin de dienstmeid, die van achteren gezien wordt, bezig is den met verschillenden steen fraai belegden vloer te stoffen, 't licht krijgende door de bovenramen, van voor welke de gordijnen zijn ingetrokken; wijders gemeubileerd met stoelen, overdekte kist, schilderijen en spiegels aan den wand, in welke de tronie van gemelde dienstmeid bespeurd wordt. Ook ziet men terzij, door de deur, die open staat, in een ander vertrek eenen met porselein versierden schoorsteen, waarop een ander daglicht schijnt te vallen.

Doek $22\frac{1}{2}'' \times 22'' (= \pm 58 \times 56\frac{2}{3}$ c.M).

Minder nauwkeurig beschreven, doch in de afmetingen vrij wel met het vorige stuk overeenkomend is het stuk der

- B. Auctie JAN JACOB DE BRUIN, 12 Sept. 1798 te Amsterdam, Cat. Nr. 26 als P. DE HOOCH:

In een gemeubileerde kamer is een dienstmaagd bezig den marmeren vloer te vegen; ter rechterzijde ziet men door een openstaande deur in een ander vertrek; het invallend zonlicht geeft op 't beeld en de huissieraden een ongemeen bevallige en natuurlijke houding en is verder krachtig en meesterlijk gepenseeld.

Doek $23'' \times 22\frac{1}{2}''$ ($= \pm 59 \times 58$ c.M.).

Gekocht voor f 900 door VAN DER WERF volgens aanteekening in het exemplaar van den Catalogus in 't Mauritshuis.¹⁾

In 1817 schijnt men te hebben getwijfeld, of het stuk wel een P. DE HOOCH was; ten minste men leest in den catalogus der

C. Auctie van 29 April 1817 te Amsterdam, onder Nr. 35:

Een oude Hollandsche kamer, waarin een dienstmaagd bezig is den vloer te vegen. Zonachtig op doek, *door of als* P. DE HOOCH $24'' \times 23''$ ($= \pm 61\frac{3}{4} \times 59$ c.M.)

Gekocht voor f 290 door HULSWIT volgens aanteekening t. a. pl.

De afmetingen van deze drie stukken verschillen onder elkaar zoo weinig, dat de afwijking door het min of meer zorgvuldige meten gereedelijk verklaard wordt en men dus daarin geen bezwaar heeft te zien om de stukken te identificeeren. Iets anders is het, dit ook te doen met het stuk der auctie BIERENS, hetgeen niet alleen aanmerkelijk grooter is en andere proporties heeft dan het bijna vierkante stuk A tot C, maar bovendien klaarblijkelijk het pendant is van het Münchener schilderij. Wij nemen dus liever aan, dat de schilder het thema tweemaal in nagenoeg hetzelfde formaat²⁾ en met gelijke details (zie beschrijving A!) behandeld heeft.

Pro memorie noteer ik nog:

Auctie 26 September 1854 te Amsterdam, Cat. Nr. 21, *door of als* P. DE HOOCH:

Een binnenvertrek met invallend zonlicht; een dienstmaagd is bezig den vloer te vegen. Aan den muur hangen eenige schilderijen en spiegels, verder verschillend huisraad, met doorzicht in een nevenvertrek. Doek, 50×39 duim.

E. Auctie 14 Mei 1829 te Amsterdam, Cat. Nr. 413:

Een binnenhuis in hetwelk een dienstmaagd de vloer stoft, naar P. DE HOOCH door L. J. HANSEN³⁾. Doek 50×46 duim.

10. De bode. In een ruim vertrek met houten zoldering, gestucadoorde muren en marmeren vloer, — deze laatste bestaande uit witte, halfdonkere en donkere tegels — zit r. op den voorgrond een vrouw verdiept in het lezen van een brief, die de l. voor haar staande bode haar blijkbaar zoo juist gebracht heeft. Meer op den achtergrond nadert l. een tweede vrouw met een glas in de l. en een kruik of kan in de r. hand. De kleding der

1) De beroemde „Kelderkamer” van 't Rijksmuseum was Nr. 25 dezer veiling en bracht f 2600 op.

2) Vrij wat kleiner is daarentegen de vloerveegster, die onder Nr. (13) beschreven wordt.

3) Geboren in 1803, volgens IMMERZEEL.

LICHTDRUK VAN EMRIK & BINGER, HAARLEM.

BINNENHUIS VAN P. JANSSENS
IN DE KEIZERLIJKE ACADEMIE VAN KUNSTEN
te *St. Petersburg*

dame bestaat uit een wit hoofddoek, dat als een soort van sluier aan beide zijden naar beneden hangt, een donkergrijs jak, een donkergeelen rok en een witte schort. Zij is half naar den beschouwer half naar l. gewend. De bode, die geheel van achteren gezien wordt, heeft zijn hoed onder den rechterarm, zijn blond haar valt in lange lokken op de schouders. Hij draagt een donkeren jas met garneering van pels, daarover een bandelier met een degen. De dienstmaagd, die juist uit den gang in de kamer getreden is, is enface naar rechts afgebeeld, zij draagt een soortgelijk hoofdtooisel als hare meesteres, voorts een donkergeel jak, blauwen rok en witte schort. De meubels van het vertrek bestaan uit een ledikant met gesloten roode gordijnen in den r. hoek; links daarvan op de gewone plaats de stereotype stoel, tusschen de beide vensters de tafel met een Smyrnaasch kleed, waarop een metalen schotel en kan en een servet liggen; voorts aan de muren een spiegel tusschen de beide vensters en een geschilderd landschap boven de deur; beide in een zwarte lijst. In 't midden van den achtersten muur bevinden zich de twee bekende kruisvensters, die beneden gesloten zijn en boven het volle zonlicht inlaten. L. en r. de teruggetrokken roode gordijnen. Men onderscheidt door het venster de daken en schoorsteenen van verschillende gebouwen. In den l. hoek ziet men door de geopende deur in een gang, waarin zich l. twee ramen en een openstaande deur bevinden. Een rij Deltsche tegeltjes begrenst de muren aan den onderkant. Sterk zonlicht valt zoowel door de ramen van den gang als door die der kamer. In laatstgenoemde verlicht het een gedeelte van den vloer en van den stoel die terzijde van het r. venster staat. Ook hier veroorzaken de verlichte plekken van den vloer schaduwen van de tafel, den spiegel, den stoel en het bed op den achtermuur van het vertrek.

Doek 76 x 67 c.M.¹⁾

Niet gemerkt.

Kon. Academie der kunsten te St. Petersburg.

Galerij Leuchtenberg eerst te München, later te St. Petersburg.

— Beauharnais te München.

SMITH, Cat. Rais. IV 231 vermeldt dit stuk als Nr. 41 van zijn Oeuvre van P. DE HOOCH. Het bevond zich toen (1826) in de collectie van Prins BEAUHARNAIS. Zijn taxatie ervan bedraagt 350 Gs (f 4410).

¹⁾ Dit is de opgave, die mij op mijn verzoek door den photograaf, den heer W. CLASEN te St. Petersburg verstrekt is. De andere opgaven, die sedert SMITH in alle werken voorkomt, is 2'9" x 2'4.5", hetgeen ongeveer 89 x 77 c.M. volgens den Parijschen en 83 x 70 volgens den Engelschen voetmaat zou bedragen. Bovendien wordt overal het eerste getal voor de breedte, het tweede voor de hoogte opgegeven. Een blik op de afbeelding leert ons echter, dat dit onjuist moet zijn.

De door MUXEL vervaardigde Catalogus der Collectie LEUCHTENBERG van 1840 beschrijft het als Nr. 138 in de tweede zaal.

WAAGEN bespreekt het in zijn werk: *Gemäldesammlungen zu St. Petersburg* op blz. 384 en zegt er van: „Ein sehr ansehnliches und im klaren „Helldunkel treffliches Werk des P. DE HOOGH, dessen Gesammtharmonie „indess durch zuviel Schwarz in etwas leidet.”

HAVARD, *l'Art et les artistes hollandais* III. 114.

In omtrekken geëtt door MUXEL in zijn werk: *Gemäldesammlung in München Seiner kgl. Hoheit des Dom. AUGUSTO, Herzogs von Leuchtenberg und Santa Cruz. In Umrissen auf Kupfer mit deutschem und französischem Text herausgegeben von I. N. MUXEL, Inspector. 1841 München, Finsterlinsche und Webersche Buchhandlung. Afl. VI.*

Gephotografeerd door W. CLASEN.

- II. DE PAARLENRIJGSTER. Binnenkamer met gestucadoorde muren, zwart-witten marmeren vloer en houten zoldering. R. in den achtersten muur eene geopende deur, waardoor men eenen door de zon verlichten gang en in de open lucht het dak van een schuur gewaar wordt. Boven dit laatste een klein stukje lucht. In den l. muur de beide bekende kruisvensters met den spiegel in zwarte lijst er tusschen en de tafel met Smyrnaasch kleed er onder. Op de tafel een witte, ronde doos en een zwarte cassette. Langs de muren, de gewone rij Delftsche tegels. Aan den achtermuur drie geschilderde landschappen in zwarte lijsten. Achter de tafel een stoel; twee andere langs den achtermuur; alle met blauwe zitting. Bij de tafel staat naar l. een jonge dame, die haar hoofdje¹⁾ naar den beschouwer wendt. Zij is gekleed in een geelen rok en een donkergroen bovenkleed, hetwelk met pels bezet is. Zij rijgt paarlen aan een snoer.

Doek 65⁵ x 62 c.M.

Niet gemerkt.

Eigendom van Dr. A. BREDIUS te Amsterdam.

In de literatuur nergens vermeld.

WERKEN, DIE NOG NIET MET ZEKERHEID AAN JANSSENS KUNNEN WORDEN TOEGESCHREVEN.

- (12.) Binnenkamer, helder door de zon verlicht, waarin een lezend man, die van achter gezien wordt.

Dit stuk bevond zich voor 12—13 jaren als een werk van P. DE

¹⁾ Het gezichtje is geheel overschilderd.

HOOCH in het bezit van den Generalconsul THIEME te Leipzig. Er werd aan de juistheid van deze toeschrijving getwijfeld, waarop de eigenaar het stuk aan den inmiddels gestorven kunsthandelaar MÜLLER te Dresden verkocht.¹⁾ Toen in 1889 het stuk van den heer BROCKHAUS aan 't licht kwam, herkende de heer THIEME in JANSSENS ook den schilder van zijn voormalig eigendom. Het was een stuk van ongeveer 45 × 35 c.M. grootte.

(13)²⁾ In een binnenkamer [H: aloud voorhuis] met marmeren vloer, een venster met terzijde geschoven rood gordijn en zes schilderijen, is op den voorgrond een dienstmaagd [H: de vrouw des huizes], die den beschouwer den rug toedraait, bezig den vloer te vegen. Een tafel met een rood kleed [H: waarop een luit met muziekboeken], twee stoelen en een koffer [H: tusschen twee stoelen een kist met een groen kleed gedekt] vormen het ameublement. In het [H: ter rechterzijde] aangrenzend vertrek is [H: door een openstaande deur] nog een stoel zichtbaar. Door een geopende deur ziet men [H: ter linkerzijde] door een smalle binnenplaats [H: op straat], die door een ander huis begrensd wordt. De schitterende stralen der morgenzon verlichten de kamer [H: het zonlicht doet een natuurlijke uitwerking; het is van eene fraaie schildering].

SMITH, Cat. Rais. IV, blz. 225 vermeldt dit stuk als Nr. 24 van zijn Oeuvre van P. DE HOOCH. Hij geeft als afmetingen op: 11 inch. × 1 ft. 1 inch. (Doek). Dit is ongeveer 28 × 33 c.M.

Het stuk bevond zich toen ter tijd in de collectie van Baron PUTHON te Weenen, alwaar HAVARD het in 1880 nog vermeldt: l'Art et es artistes hollandais III, blz. 109, niettegenstaande deze verzameling toen reeds circa dertig jaren geleden verkocht was.

In 1830 had SMITH het van Prins DE GARVÉ te Brussel gekocht.

In 1817 was het voor f 765 in de auctie van Mevr. HOGGUER te Amsterdam verkocht.³⁾

Deze laatste opgave van SMITH, alsmede zijne beschrijving komen volkomen overeen met hetgeen er onder Nr. 20 van den catalogus der Auctie HOGGUER te lezen is, behalve dat daar de afmetingen met 11" × 10" en het materiaal met *paneel* is aangegeven. Wat de afmetingen betreft, zoo wordt

1) Mijne pogingen om dit stuk op 't spoor te komen, zijn vruchteloos gebleven.

2) Van dit stuk hebben wij drie beschrijvingen; ik geef in de eerste plaats die van SMITH, als de uitvoerigste en voeg er met de bijvoeging H: de aanvullingen van den catalogus HOGGUER tusschen.

3) Nr. 19 van deze auctie, de Kelderkamer van ons Rijksmuseum deed toen f 4010 en werd door den makelaar DE VRIES aangekocht. De hoogere prijs is m. i. wel eene aanwijzing, dat men reeds toen onzen vermoedelijken JANSSENS Nr. 20 voor een stuk van geringere kwaliteit hield. De prijsopgave van SMITH wordt bevestigd door het exemplaar van den catalogus, dat in het Kon. Kab. v. Schilderijen berust. Bovendien is daar als kooper er bij geschreven: COCLERS.

de vergissing bewezen door den catalogus der Auctie PLOOS VAN AMSTEL (3 Maart 1800), waarin het stuk wordt beschreven als volgt:

Cat. Nr. 3. Een ouderwets gemeubileerd binnenvertrek, waarin een dienstmaagd bezig is den vloer te stoffen; 't vertrek is gemeubileerd met een tafel, waarop eenig speeltuig ligt, verder eenige stoelen, koffers en schilderijen; de reflexie van 't licht komt door een bovenraam, al hetwelk een bizondere uitwerking doet op het gezicht van een binnenplaats en zijvertrek; kunstig gepenseeld op paneel door PIETER DE HOOCH $10\frac{1}{2}'' \times 13$ (= ca 27×33 c.M.)

Hierdoor wordt dus tevens waarschijnlijk, dat de opgave van het materiaal bij SMITH *foutief* en in den catalogus-HOGGUER juist is.

- (14) Een rookend heer en eene dienstmaagd in een kamer met zwart-witten, marmeren vloer en drie vensters in den achtermuur; ieder van deze bestaat uit vier afdeelingen. De benedengedeelten zijn gesloten en één venster is bedekt met een helderrood gordijn. In de nabijheid zit een heer in het fantastische kostuum van dien tijd; hij leunt met den elleboog op een tafel met een rood kleed en heeft een pijp in de hand. Daarbij kijkt hij naar eene dienstmaagd, die op den voorgrond staat en den beschouwer den rug toekent. Aan de andere zijde van het vertrek zijn een koffer en twee stoelen te zien, de laatsten met rood overtrokken. Daarboven drie schilderijen in zwarte lijsten. Aan deze zijde ziet men door een openstaande deur in een aangrenzenden doorgang. Het schitteren van 't zonlicht aan den wand en op den vloer is zeer bedriegelijk geschilderd.

Doek. $2'6\frac{1}{2}'' \times 2'11\frac{1}{2}''$ (= $\pm 77 \times 90$ c.M.)

Door den kunsthandelaar CHAPLIN naar Engeland gebracht.

Beschreven door SMITH, Cat. Rais. D. IX, blz. 569 in zijn supplement tot het Oeuvre van PIETER DE HOOCH. Nr. 19.

Beschreven door HAVARD l.l. blz. 99.

- (15)¹⁾ Gezicht door een gang [B: antichambre en gang] met roode [B: en witte] tegels in een kamer met een vloer van zwarte en witte marmertegels. In deze kamer staan een toilettafel en een ouderwetsche stoel, de eerste gedekt met een geelzijden kleed en de laatste met pluche van dezelfde kleur. Op de tafel staat een kandelaar [B: naast een boek], aan den muur hangt een schilderij in de manier van GERARD TER BORCH [B: twee schilderijen in

¹⁾ Van dit stuk bestaat een tweede beschrijving in den catalogus der auctie van Baron DE BEURNONVILLE die 21 Mei 1883 in 't hotel Drouot te Parijs plaats had. Ik voeg ook hier weder enkele uitdrukkingen, gemerkt mer B: in de beschrijving van SMITH.

zwarte lijsten, waarvan één een stuk van TER BORCH is, eene dame in wit satijn en een page voorstellend]. Aan den ingang der kamer een hond en een paar pantoffels, daarnaast een bezem [B: een handdoek hangt aan den muur]. Dit schilderij is klaarblijkelijk op de plaats zelf gemaakt en moet als een soort trompe d'œil van kunst worden beschouwd. [B: de stralen der zon dringen vroolijk in alle vertrekken door. Het gecompliceerde spel van het licht, dat zoo gelukkig verdeeld is, de pakkende waarheid van de bereikte werking, de juistheid van den toon maken deze eenvoudige studie tot een zeer merkwaardig werk].

Doek, $\pm 4' \times 3'6''$ (= ca 122 \times 106 c.M.)

Door den kunsthandelaar CHAPLIN in 1839 naar Engeland gebracht.

Auctie Baron DE BEURNONVILLE, den 21 Mei 1883 te Parijs, Cat. Nr. 66. De beschrijver beroept zich op SMITH. Hij geeft als afmetingen op 100 \times 70 c.M.

Beschreven door SMITH. Cat. Rais. Deel IX, blz. 569 in zijn supplement op het Oeuvre van P. DE HOOCH Nr. 20.

Beschreven door HAVARD l.l. blz. 101.

- (16.)¹⁾ Een schitterend [K: prachtig gemeubileerd] vertrek wordt door een venster [K: in den morgenstond door de zon] verlicht, waarnaast een rood gordijn hangt. In de kamer staat een tafel met een kleed en een porcelijnen schaal; daarnaast een stoel. Aan deze [K: rechter-] zijde zit een dame in morgenkleeding en rood jak voor een klavier [K: te spelen] met den rug naar den beschouwer. Boven het klavier een schilderij in rijkgesneden lijst. Aan de andere [K: linker-] zijde van het vertrek is een ledikant met roode gordijnen, waarin men een heer bemerkt [K: die schijnt te ontwaken]. Zijne kleeren en zijn degen liggen ter zijde op een stoel. In de nabijheid [K: achter de deur] een slapende hond [K: en hangende kleeren]. Een groote openstaande deur vergunt een blik in nog twee andere kamers [K: een vestibule en een kamer]; in de verste is een meid bezig den vloer te vegen [K: verder ziet men in een tuinkamer, door een open raam in den tuin]. Behalve het gewone bijwerk ziet men op dit stuk nog twee fraaie lichtkronen van koper. De glans van den morgenzon is op de tooverachtigste wijze over de verschillende vertrekken uitgegoten. Het geheel is een bewonderenswaardig kunstwerk.

¹⁾ Ook van dit stuk bestaan twee beschrijvingen; wederom voeg ik hier tusschen die van SMITH, als zijnde de uitvoerigste, enkele uitdrukkingen uit den catalogus der auctie KLEYNENBERGH in. Deze zijn aangeduid door de letter K:

Doek $3,2'' \times 3'7''$ ($= \pm 96 \times 109$ c.M.) [K. komt hiermede volkomen overeen].

In 1841 [den 19 Juli en verv.] te Leiden verkocht met de collectie KLEIJNENBERGH. Cat. Nr. 71. Volgens SMITH werd het voor f 2100 plus 10 procent opslag gekocht door den kunsthandelaar BRONDGEEST voor Baron VERSTOLK VAN SOELEN in den Haag. Volgens eene oude aantekening in een catalogus in mijn bezit was de heer ROOS voor die som kooper. De opcenten bedroegen slechts $7\frac{1}{2}\%$.

Vermoedelijk werd dit stuk met de geheele verzameling VERSTOLK in 1846 aan den heer BARING te Londen verkocht en zal het zich thans in de collectie Earl of Northbrook aldaar bevinden.

SMITH beschrijft het stuk in zijn Cat. Rais., Deel IX, blz. 574, waar hij mededeelt, dat EMANUEL DE WITTE PIETER DE HOOCH soms heeft nagevolgd. Hij schrijft dit stuk aan diens penseel toe.

Volgens eene aantekening in manuscript in mijn exemplaar van genoemden catalogus „werd dit stuk door deskundigen zeer betwijfeld van „P. DE HOOCH te zijn”.

- (17). Een binnenkamer, alwaar een dienstmaagd bezig is, den vloer te vegen, ziende men verder door een raam in een tweede vertrek en terzijde door een deur in een andere kamer, daar eene dame voor haar toilet staat een brief te lezen; 't onderscheiden zon- en daglicht geven een allernatuurlijkste uitwerking en 't zelve is meesterlijk en krachtig gepenseeld.

Doek $31'' \times 25''$. ($= \pm 80 \times 64$ c.M.)

Auctie 7 Mei 1804 te Amsterdam. Cat. Nr. 75 als P. DE HOOCH.

Gekocht door J. SPAAN voor f 10.— blijkens eene aantekening in 't exemplaar van den catalogus in het Mauritshuis.

- (18). Een deftig hollandsch binnenhuis; door de deur ziet men in een gang, waar een meid den vloer veegt.

Doek 64×60 duim. Gemerkt...?

Auctie C. J. v. D. DOES, 1 Maart 1854 te Rotterdam. Cat. Nr. 34 als P. DE HOOCH.

IV. AANHANGSEL.

J., of JOANNES JANSSENS heb ik tengevolge der ontdekking van de handteekening P. JANSSENS op het stuk van Baron VON SCHRENCK als navolger van PIETER DE HOOCH moeten onttroonen. Als schilder blijft hij echter bestaan en zelfs in tal van personen. Nu er op de voorafgaande bladzijden van zoovele ver-

schillende „zonen van JAN” sprake is geweest, acht ik het niet ondienstig daaraan nog hen, die ook zelf den voornaam JAN droegen, aan toe te voegen. Reeds werden genoemd:

1. JAN JANSZ VAN CEULEN.
2. JAN JANSSENS, historieschilder van Gent.
2. JOHAN JANSSON (1729—1748) en
3. JOHANNES JANSSENS, schilder in de Huidenstraat te Amsterdam, 1667 voor-
komende.

In mijn vorig artikel, kon ik op grond van mededeelingen van Dr. BREDIUS nog vermelden:

4. JAN JANSZ, conterfeiter, die in 1643 en
5. JAN JANSSEN, schilder, die in 1646 te Amsterdam voorkomt.

Oud-Holland III 156 komt reeds voor:

6. JOHANNES JANSZ, schilder van Hamburg, wedn. van HOORMTJE JANS, die 12 Apr. 1663 zijn ondertrouw laat aanteekenen met RENSJE ADAMS van Amsterdam, oud 23 jaren. Hij heeft den 13 Mei 1663 de weeskamer vol-
daan. — Deze laatste mededeeling doet ons hem weervinden in: JOHANNES JANSZ, schilder, die den 8 Mei 1663 aan zijn beide kinderen KATRIJN, oud 6 jaar en GEERTJE, oud 3 jaar, het erfdeel van haar moeder HARMPE, dochter van JAN HENDRIKSZ HARDERBERG ten bedrage van 250 gulden bewijst.¹⁾

MULLER, Utrechtsche archieven, blz. 92, deelt mede, dat

7. JAN JANSZ in 1611 als conterfeijtjongen bij AD. WILLAERTS in de leer komt.
8. JAN of HANS JANSZ was, evenals zijn broeder ADRIAAN JANSZ leerling van CORNELIS VAN DER VOORT, en kooper van prenten bij de veiling van diens nalatenschap, den 20 Aug. 1625 (O.-H. III 204).
9. HANS JANSEN, schilder uit de Jonkerstraat wordt den 9 Nov. 1656 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam begraven. (Obreens Archief V. 13).
10. JAN JANSSEN, geboren te Amsterdam, wordt den 19 Juni 1652 aldaar burger door zijn huwelijk met MARIETJE, dochter van den overleden burger en schipper LEENDERT LEENDERTS.
11. JAN JANSZ, schilder te Amsterdam, komt in 1658 voor als gestorven.
12. JAN JANSZ, schilder van Emden, wordt den 7 Nov. 1656 te Amsterdam burger door zijn huwelijk met CATHARINA AUX BREBIS, dochter van den overleden makelaar en burger BARTHOLOMEUS AUX BREBIS. — Den

¹⁾ Mededeeling van Mr. N. DE ROEVER, evenals Nr. 10—15.

- 23 Mei 1656 had zij haar testament gemaakt, waarbij zij de weeskamer uitsloot. Haar echtgenoot vertoont het na hare begrafenis in de Zuiderkerk op 6 Mei 1664. Hij woonde Nieuwmarkt, hoek Koestraat.
13. JAN JANSZ, schilder, wonende bij de Boshuissluis tegenover het Trippenhuys wordt 11 Dec. 1669 in de Zuiderkerk begraven.
 14. JAN JANSZ, schilder, wonende in 't Wapen van Kurland aan de Geldersche kade bij de Hoofdbrug, wordt den 20 Nov. 1663, met achterlating van drie kinderen, in de Zuiderkerk begraven,
 15. JAN JANSZ, schilder, in de Anjelierstraat, wordt den 29 Juni 1685 op 't Karthuizerkerkhof begraven. Hij laat drie onmondige kinderen na.
 16. JAN JANSZ, van Amsterdam, wordt den 26 Sept. 1678 aldaar burger. (SCHELTEMA, Aemstels Oudheid IV).
 17. Auctie T. P. C. HAAG, 21 Dec. 1812, te 's Gravenhage, Cat. Nr. 39: Een man met een roode muts op en een gouden ketting om den hals; een glas met rijnschen wijn in de hand hebbende door J. JANSEN, 1639. Paneel 27" x 16" (= ± 69 x 41 c.M.) Verk. v. f 16.—, volgens aantekening in 't exemplaar van den catalogus in 't Mauritshuis.
 18. Zolderschildering in het provinciaal Overijselsch museum te Zwolle, gemerkt JOANNES JANSSENS, 1665. Afkomstig uit het gebouw der meisjesschool in de Bloemendalstraat te Zwolle. De voorstelling is van allegorischen aard: eroten op wolken, bij 't smeden van wapenen, op de valkenjacht enz. Het geheel is in den trant van VAN NECK, GRAAT, DOUDIJS en dergelijke schilders, doch van mindere kwaliteit dan één dezer.

Vgl. over dit stuk reeds een kort bericht in de N. Rotterdamsche Courant van 31 Oct. 1831.

